

ก. ประเด็นทางด้านวรรณกรรม

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530) ได้รวบรวมตำนาน/วรรณกรรมเรื่องเกี่ยวกับพระยาเจือง ไว้หลายสำนวน เช่น ทางล้านนา มี ตำนานพระยาเจือง พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน, ทางสิบสองปันนา มี ศาสตร์พหุเมืองเชียงเจือง ตำนานพื้นเมืองสิบสองปันนา คำขวัญเรื่องเจืองหาญ, ทางเชียงตุงมี ตำนานเมืองเชียงตุง, ทางล้านช้างมี มหาเทพยท้าวบาเจือง, กลอนอ่านเรื่องท้าวยี่บาเจือง, ทางไทดำมีบทร่ายยกร่องเรื่อง เจืองหาญ

มหากาพย์ท้าวบาเจือง เป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับวีรบุรุษของคนไทลาว แต่งด้วยฉันทลักษณ์ประเภทโคลง มีความยาวถึงประมาณ 5,000 บท นักวิชาการจึงจัดให้วรรณกรรมเรื่องนี้อยู่ในประเภทมหากาพย์ การศึกษาในด้านวรรณกรรมนี้ มี 2 ประเด็นหลัก คือ การพิจารณาเรื่องรูปแบบฉันทลักษณ์ประเภท "โคลง" และการพิจารณาเนื้อหาเชิงเปรียบเทียบ

แม้ว่า ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบฉันทลักษณ์ประเภท "โคลง" ที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ยังไม่มีข้อยุติชัดเจน แต่ความเห็นประการหนึ่งที่นักวิชาการเห็นลงรอยกัน คือ "โคลง" เป็นฉันทลักษณ์ดั้งเดิมของไทย โดยเฉพาะชนชาติไทกลุ่มไทสยาม ไทลาว และไทยวน ลักษณะสำคัญคือกำหนดเอก-โท (รูปไม้เอก-รูปไม้โท หรือเสียงวรรณยุกต์เอก-เสียงวรรณยุกต์โท) และพัฒนารูปแบบแตกต่างกันไปในชั้นหลัง

ส่วนการพิจารณาเนื้อหาในเชิงเปรียบเทียบ มีงานศึกษาในประเด็นนี้ ที่สำคัญ คือ มหากาพย์เรื่อง ท้าวบาเจือง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530) การศึกษาแนวนี้ชี้ให้เห็นการแพร่กระจายของเรื่อง พบว่า มีอยู่กว้างขวางในกลุ่มคนไท ทั้งล้านช้าง ล้านนา สิบสองพันนาและเชียงตุง นอกจากนั้น ยังพบในชนเผ่าอื่นบางเผ่า ได้แก่ เผ่าขมุ และเผ่าสะเตียง ในประเด็นนี้ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530:137-139) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ 2 ทางคือ เรื่องเกี่ยวกับท้าวฮุ่งหรือท้าวเจือง นี่เป็นเรื่องของชนเผ่าไท แล้วแพร่กระจายไปยังชนเผ่าอื่น หรือเรื่องเกี่ยวกับท้าวฮุ่งหรือเจืองนี้ เป็นนิทานของชนเผ่าอื่น แล้วชนเผ่าไทรับมาพัฒนาเป็นวีรบุรุษ ซึ่งเป็นความเห็นของ แคมเบอร์เลน อย่างไรก็ตาม ยังเป็นประเด็นที่ต้องอาศัยการศึกษาเพิ่มเติมอีก โดยเฉพาะจำเป็นต้องรวบรวมเรื่องของท้าวฮุ่งหรือเจืองสำนวนต่างๆ ให้ได้มาก

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า อนุภาคของเรื่องมีเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง บางสำนวนมีบางอนุภาค บางสำนวนไม่ปรากฏ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530:110-118) ได้ข้อสรุปว่า ท้าวฮุ่งหรือเจือง น่าจะเป็นกษัตริย์วงศ์ลาวแห่งทิวเขาดงพญาเย็น มีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 วีรกรรมสำคัญคือ รบชนะพวกเกว ซึ่งอยู่ที่เมืองปะกัณหรือพระกัณ ได้อภิเษกเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่และมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์ยูนาน ข้อสรุปนี้อาจนำไปใช้พิจารณาในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชนเผ่าไทยุคก่อนสมัยสุโขทัย แต่ต้องอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพิ่มเติม

ข. ประเด็นทางด้านประวัติศาสตร์

โดยเหตุที่วรรณกรรมเรื่องท้าวฮุ่งหรือเจือง เป็นวรรณกรรมประเภทมหากาพย์ ให้รายละเอียดเรื่องราวของท้าวฮุ่งหรือเจืองไว้ละเอียด แม้จะแต่งขึ้นหลังเกิดเหตุการณ์มานานแล้วก็ตาม ยังถือเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเนื้อเรื่องแพร่กระจายอยู่ทั่วไปในกลุ่มชนเผ่าต่างๆ

ประเด็นที่นักวิชาการให้ความสนใจ คือท้าวรุ่งหรือเจืองเป็นชนชาติใด พระยา-ประชาภิจักรจักร มีความเห็นว่าท้าวรุ่งหรือเจืองเป็นกษัตริย์ไทย ในขณะที่ มหาสีลา วิจารณ์ เห็นว่าเป็นกษัตริย์มอญหรือขอม ภายหลัง จิตร ภูมิศักดิ์ ก็เสนอว่าเป็นกษัตริย์ไทยลุ่มน้ำกก อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ท้าวรุ่งหรือเจือง ส่วนหนึ่งของ ประคอง นิมมานเหมินท์ ตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า น่าจะเป็นกษัตริย์วงศ์ลาวแห่งหิรัญนครสินยาง

ศรีศักร วัลลิโภดม (2538) ไม่ได้ตอบคำถามประเด็นดังกล่าว หากชี้ให้เห็นว่า “สังคมของกลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนบนนั้น ถึงแม้จะมีผู้คนมากมายหลายกลุ่มหลายเผ่าพันธุ์หลายภาษา ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทั้งที่สูงตามภูเขาและที่ราบลุ่มเหล่านั้น ได้มีวิวัฒนาการจากชนเผ่ามาเป็นชนชาติและจากบ้านเล็กเมืองน้อยมาเป็นเมืองใหญ่เป็นรัฐแล้ว โดยมีกษัตริย์หรือผู้นำทางวัฒนธรรมเป็นกลไกที่สำคัญในการรวบรวมและผสมผสานความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับคนในสังคม ชนเจืองคือสัญลักษณ์ของบรรดาผู้นำที่ข้ามพ้นความเป็นเผ่าพันธุ์” ความเห็นนี้เป็นข้อสรุปภาพรวมของประวัติศาสตร์ชนชาติไทยบริเวณล้านนาและล้านช้างได้กล่าวคือ ไม่ว่าท้าวรุ่งหรือเจืองจะเป็นกษัตริย์ชนเผ่าใดก็ตาม หรือมีตัวตนจริงหรือไม่ แต่เรื่องราวของท้าวรุ่งหรือเจือง ก็ชี้ให้เห็นว่าในช่วงก่อนสมัยสุโขทัยนั้น ชนเผ่าไทและเผ่าอื่น เช่น เผ่าข่า เผ่าแกว เผ่าขมุ และเผ่าสะเตียง ได้ติดต่อสัมพันธ์กัน ต่อมาได้รวมกันเป็นเมืองหรืออาณาจักรมีกษัตริย์ปกครองโดยมีท้าวรุ่งหรือเจืองเป็นวีรบุรุษในสำนึก ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นอีกว่าชนชาติไทเริ่มมีอิทธิพลทางการเมืองมากขึ้นเป็นลำดับ มีการรวมตัวกัน จนสามารถมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือชนเผ่าอื่น

นอกจากนั้น โรเซนแบร์ก เคยตั้งข้อสังเกตว่า เรื่องราวเกี่ยวกับท้าวรุ่งหรือเจืองนี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับเรื่องของท้าวเจืองเกา หัวหน้านชนเผ่าไทในมณฑลกว๋างสี (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2530:137-138) ธิดา สารยา (2538) มีความเห็นว่า วีรบุรุษท้าวรุ่งหรือเจืองคงเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากท้าวเจืองเกา เพราะตามหลักฐานแล้ว พัฒนาการของชนชาติไท ขยายตัวมาทางตะวันออกเฉียงเหนือและทางเหนือของประเทศไทย เกิดขึ้นหลังท้าวเจืองเกา

กล่าวโดยสรุป การศึกษาวรรณกรรมเรื่อง ท้าวรุ่งหรือเจือง และเรื่องราวเกี่ยวกับท้าวรุ่งหรือเจืองจากตำนานและพงศาวดาร ทำให้เห็นประวัติศาสตร์ชนชาติไท ที่ชัดเจนมากก็ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 ขณะนั้นชนชาติไท มีการจัดกระจายอยู่ทั่วไปบริเวณตะวันออกเฉียงเหนือและเหนือของประเทศไทย ซึ่งติดต่อสัมพันธ์กับชนชาติอื่นๆ ทั้งตอนใต้ของจีนและตอนเหนือของเวียดนาม เรื่อยไปจนถึงเวียดนามและเขมร ต่อมาได้มีการพัฒนาเป็นเมืองหรืออาณาจักรขึ้นทั้ง 2 ฝั่งโขงตอนกลาง ก่อนที่จะเกิดอาณาจักรสุโขทัย การรวมกลุ่มทางการเมืองนี้ ยัง เป็นเรื่องของระบบความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่อยู่ในระดับที่ไม่ใช่สังคมแบบเผ่าพันธุ์ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538:250) อีกด้วย

ค. ประเด็นทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในจากวรรณกรรมเรื่อง ท้าวรุ่งหรือเจือง นั้น มีอยู่ในงานศึกษาหลายชิ้น แต่ที่ศึกษาเป็นประเด็นหลัก ได้แก่ แนวคิดและคติของ ท้าวรุ่ง ท้าวเจือง ของ ดวงเดือน บุญยาว และ โอทอง คำอินสุ (2540)

ในงานศึกษาดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่างๆ ของชนเผ่าไทนั้น มีการรวมกลุ่มกันด้วยการแต่งงานในสายพี่น้อง ซึ่งเป็นกลไกในการขยายอำนาจ รักษาอำนาจ หรือแบ่งอำนาจ เมื่อเปรียบเทียบกับตำนานและประวัติศาสตร์ของชนชาติไท ก็จะพบระบบความสัมพันธ์นี้เช่นกัน นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญต่อผู้หญิง หรือพี่น้องสายแม่ แม้แต่การสืบทอดอำนาจก็ตามสายแม่อีกด้วย และเป็นระบบความสัมพันธ์ดั้งเดิมของชนชาติไท ก่อนที่จะได้

รับอิทธิพลจากพุทธหรือพราหมณ์ สำหรับผู้ปกครองเชื่อกันว่าสืบเชื้อสายมาจาก “แกน” ที่อยู่บนสวรรค์ จึงต้องมีความสามารถ เป็นนักรบที่เก่งกล้าสามารถ นอกจากนั้น ยังต้องรับผิดชอบในเรื่องความเป็นอยู่ของผู้ใต้ปกครอง มีความรัก ความผูกพันแบบพี่น้อง ไม่ข่มเหงเบียดเบียนผู้ใต้ปกครอง เมื่อรบชนะ ก็ต้องแบ่งปันสินค้ายกแก่แม่ทัพนายกอง พี่น้อง วงศ์วาน จะไปมาหาสู่กันก็ต้องมีของฝากของต้อนรับ ด้านทหารก็ต้องออกศึกอย่างกล้าหาญ หากสามารถตัดหัวศัตรูไปให้ผู้ปกครองได้ ถือเป็นเครื่องบรรณาการ นับเป็นเกียรติสูงอย่างหนึ่ง ความเชื่อเรื่องแกนนี้ ยังเกี่ยวข้องกับการนับถือผีต่างๆ ต้องมีการเลี้ยงผีพิธีกรรม มีการถามผี ดูหมอ

จากเรื่อง ท้าวรุ่งหรือเจือง เมื่อท้าวรุ่งหรือเจืองตายแล้วไปเกิดบนฟ้า ครีศักร วัลลิโภดม (2538:251) มีความเห็นว่า “เป็นความเชื่อที่สัมพันธ์กับเรื่องแกนและขวัญที่มีมาแต่เดิม และความเชื่อดังกล่าวนี้องที่เป็นพื้นฐานการรองรับพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูที่แพร่เข้ามาตอนหลัง ดังเห็นได้ชัดเจนในเรื่องที่เกี่ยวกับพระอินทร์ แกนหลวงกลายเป็นพระอินทร์ และตอนท้ายเล่มของวรรณคดีเรื่องนี้ ขุนเจืองที่อยู่บนสวรรค์แล้วก็กลายเป็นบุคคลในพระพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์ เมื่อไปไหว้พระจุฬามณีเกษชาตุในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์”

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2530:113-152) พบว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ แต่งขึ้นภายหลัง และมีการแต่งแทรกเสริม ทำให้การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมในวรรณกรรมเรื่องนี้ยุ่งยากมากขึ้น การศึกษาของ ประคอง นิมมานเหมินท์ ได้แยกออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมในสมัยท้าวรุ่งหรือเจือง อีกส่วนหนึ่งเป็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยของผู้แต่ง การศึกษาของ ครีศักร วัลลิโภดม ก็ใช้วิธีตีความ และวิเคราะห์แยกแยะระหว่างสภาพสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิม กับที่ผสมกลมกลืนกับสังคมและวัฒนธรรมใหม่ ส่วน ดวงเดือน บุญยาว ใช้วิธีศึกษาเปรียบเทียบกับตำนาน และเอกสารอื่น อย่างไรก็ตาม การศึกษาประเด็นนี้ น่าจะได้มีการศึกษาเพิ่มเติม และพัฒนาวิธีการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

หากการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมจากวรรณกรรมเรื่อง ท้าวรุ่งหรือเจือง นี้ สะเอียดและรอบคอบมากขึ้น จะทำให้เห็นสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทได้กว้างขวางมากขึ้น ทั้งที่เป็นสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิม และพัฒนาการ การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมจากวรรณกรรมเรื่องนี้ เป็นตัวอย่างให้แก่วรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ได้อีกด้วย โดยเฉพาะที่เป็นวรรณกรรมบอกเล่า ‘หรือตำนาน’ ซึ่งไม่ทราบช่วงเวลาที่ตั้งแน่ชัด อีกประการหนึ่ง งานศึกษาของ ดวงเดือน บุญยาว ได้ชี้ให้เห็นว่ามีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมบางอย่างที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แต่เน้นประเทศลาว หากมีการศึกษาเปรียบเทียบทำนองเดียวกันในบริเวณที่ปรากฏเรื่องท้าวรุ่งหรือเจือง ก็น่าจะช่วยอธิบายลักษณะของชนชาติไทได้มากขึ้น

2) การศึกษาเปรียบเทียบตำนานสงกรานต์

เมื่อเดือนเมษายน 2539 สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับกรมสารนิเทศ กระทรวงต่างประเทศจัดสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “สงกรานต์ใน 5 ประเทศ: การเปรียบเทียบทางวัฒนธรรม” และต่อมา ได้พิมพ์หนังสือรวมบทความในงานสัมมนาออกมาเป็นบทความที่อธิบายเทศกาล “สาตน้ำ” และตำนาน “สาตน้ำ” ของชนชาติไทในล้านนา ลาว สิบสองปันนา พม่า กัมพูชา ซึ่งเสนอโดยนักวิชาการจากแต่ละประเทศ ตำนานสงกรานต์หรือตำนานที่เล่ากันอันเป็นที่มาของประเพณี “สาตน้ำ” เป็นตำนานที่ได้อิทธิพลจากอินเดีย เรื่อง ท้าวทิลพรหมกับลูกสาวทั้ง 7 ที่ต้องยกถาดรองรับศีรษะของท้าวทิลพรหมไม่ให้ตกถึงพื้น มิฉะนั้นจะเกิดไฟไหม้ และมักจะมีการทำนายพยากรณ์

เรื่องน้ำฝนหรือพืชพันธุ์ธัญญาหารในปีนั้นๆ ในความเชื่อของคนไททางล้านนา ลิบสองปันนา เชียงตุง มักเรียกท้าวทิลพรหมว่า “พระยาวัน” เรียกวันเถลิงศกใหม่ว่า “วันพระยาวัน” ทางล้านนามีความเชื่อเรื่อง “ปู่สังขาร-ย่าสังขาร” ว่าจะนุ่งผ้าสีแดงล่องแพไปตามน้ำ เป็นตัวแทนของความไม่ดีไม่งามที่จะขับไล่ออกไป ชาวบ้านมักจะปิดกวาดทำความสะอาดบ้าน อานน้ำสระผม ผากความไม่ดี ไม่งาม ไม่สะอาดล่องไปกับปู่สังขาร-ย่าสังขาร เป็นการส่งท้ายปีเก่า คนไทในล้านนา ลิบสองปันนาและเชียงตุง เรียกวันที่ 13 เมษายนว่า “วันสังขารล่อง” เรียกวันที่ 15 เมษายนว่า “วันพระยาวัน” ถือเป็นวันแรกของปีใหม่ซึ่งมักจะมีการดำหัวผู้ใหญ่ ทำบุญตักบาตร และก่อเจดีย์ทราย

บทความในงานสัมมนาเป็นการบรรยายตำนานและเทศกาลสงกรานต์ในแต่ละประเทศ ซึ่งก็นับเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาตำนานและประเพณีข้ามวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เปรียบเทียบตำนานสงกรานต์ให้เห็นส่วนร่วมส่วนต่างในวัฒนธรรมชนชาติไทแต่ละกลุ่มน่าจะมีการศึกษาให้ละเอียดลึกซึ้งให้ครบทุกกลุ่มต่อไป

3) การศึกษาเปรียบเทียบตำนานสร้างโลก

ความคิดเรื่องการสร้างโลกมักไม่ค่อยอยู่ในการรับรู้ของคนในสังคมพุทธศาสนาเท่าใดนัก เพราะพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องกำเนิดโลกหรือการสร้างโลก ศิราพร ณ ถลาง (2540) รวบรวมตำนานสร้างโลกสำนวนต่างๆ ทั้งสำนวนบอกเล่าและสำนวนลายลักษณ์ของไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ไทยวน ลาว ไทดำ ไทขาว พบว่าคนไทก่อนรับพุทธศาสนามีตำนานความเชื่อเรื่องการสร้างโลก จากการจัดกลุ่มสำนวนต่างๆ ของตำนานสร้างโลก โดยดูแบบเรื่อง (tale-type) ตามแนวคติชนวิทยา สามารถจัดกลุ่มความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมของคนไทได้เป็นกลุ่มๆ กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 ใช้แบบเรื่องพระเจ้าสร้างโลกแล้วส่งขุนลู-ขุนโสดมาปกครองโลก พบในตำนานของไทอาหม และไทใหญ่, กลุ่มที่ 2 ใช้แบบเรื่อง ปู่สังกะสา-ย่าสังกะสี สร้างโลกและสร้างมนุษย์ พบในตำนานของไทลื้อ ไทจีน ไทยวน, กลุ่มที่ 3 แบบเรื่องเทวดาลงมากินวันดินและเป็นต้นกำเนิดมนุษย์ พบในตำนานของไทยวนและไทใหญ่ในประเทศไทย และกลุ่มที่ 4 แบบเรื่องปู่แกน-ย่าแกนสร้างน้ำเต้า อันเป็นต้นกำเนิดมนุษย์ ในแง่นี้ตำนานจึงเป็นตัวบ่งชี้ว่าคนไทกลุ่มที่รับรู้ตำนานที่มีแบบเรื่องแบบเดียวกันย่อมเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกันทางวัฒนธรรม งานวิจัยเรื่องนี้พยายามชี้ให้เห็นว่าข้อมูลประเภทตำนานก็สามารถใช้บอกเรื่องราว ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชนชาติไทได้เช่นเดียวกับการใช้หลักฐานประเภทอื่น

นอกจากนั้น เนื้อหาของตำนานสร้างโลกสำนวนต่างๆ ยังบอกโลกทัศน์วัฒนธรรมของคนไทหลายประการ เช่น ประการแรก ตำนานสร้างโลกบอกความเชื่อของคนไทดั้งเดิมที่เชื่อว่าคนไทเป็น “ลูกฟ้า” คือสืบเชื้อสายมาจากฟ้าหรือสวรรค์, ประการที่ 2 ตำนานเรื่องนี้เป็นหลักฐานและข้อมูลที่บอกความเชื่อของคนไทเกี่ยวกับโลกและมนุษย์ก่อนรับพุทธศาสนา, ประการที่ 3 ตำนานสร้างโลกของคนไทเกือบทุกกลุ่มมักพูดถึงการทำนาของคนไท ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการปลูกข้าวการทำนาเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไท และประการที่ 4 ตำนานน้ำเต้าปุง บอกทัศนคติของคนไทที่มีต่อชนชาติพันธุ์อื่นๆ ในบริเวณอุษาคเนย์ที่เชื่อว่าคนแถบนี้เป็น “พี่น้องกัน” เพราะ “เกิดร่วมน้ำเต้าเดียวกัน”

4) การศึกษาเปรียบเทียบตำนานข้าว

ในงานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท: ภาพสะท้อนจากตำนานนิทาน เพลง” ประครอง นิมมาน เหมินทร์, สุกัญญา ภัทรชัย และศิริพร ณ ถลาง ได้ออกไปเก็บข้อมูลภาคสนามในเชียงราย ได้คง เชียงตุง หลวงพระบาง และหลวงน้ำทา เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตำนานข้าว พิธีทำขวัญข้าว พิธีทำขวัญควาย พิธีขอฝน เพื่อค้นหาลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีวิถีชีวิตผูกพันกับวัฒนธรรมการปลูกข้าวมาช้านาน

ในบรรดาตำนานข้าวสำนวนต่างๆ ที่รวบรวมมาได้ ศิริพร ณ ถลาง (2539) ได้จำแนกแบบเรื่องของตำนานข้าวออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภท “ข้าวถูกตี-ข้าวถูกขาย” ซึ่งมักเป็นเรื่องเล่าว่า “แต่ก่อนเมื่อก่อนข้าวมีขนาดใหญ่และบินมาเข้ายุ้งข้าวเอง ต่อมาแม่หม้ายเอาไม้ตีเมล็ดข้าวแตกละเอียด แม่ขวัญข้าวน้อยใจที่ถูกตี จึงไม่บินมาหามนุษย์อีก ในบางสำนวนมีต่อไปว่า “มนุษย์เอาข้าวไปขาย แม่ขวัญข้าวน้อยใจ จึงหนีมนุษย์ไปอีก” และแบบเรื่องประเภท “ย่าขวัญข้าวขัดแย้งกับพระพุทธเจ้า” ซึ่งเป็นเรื่องของย่าขวัญข้าวที่น้อยใจว่าพระพุทธเจ้าไม่สำนึกบุญคุณขวัญข้าว จึงหนีไปอยู่ถ้ำ ทำให้มนุษย์อดอยากจนพระพุทธเจ้าต้องไปตามย่าขวัญข้าวกลับมา

แบบเรื่องประเภท “ข้าวถูกตี-ข้าวถูกขาย” พบมากในตำนานข้าวของไทดำ ไทขาว ลาว อีสาน ส่วนแบบเรื่องประเภท “ย่าขวัญข้าว-พระพุทธเจ้า” พบมากในตำนานข้าวของไทลื้อ ไทใต้คง ไทเขิน ในแง่นี้ความแตกต่างของแบบเรื่องตำนานข้าวทั้ง 2 ประเภท จึงเป็นเครื่องบ่งชี้กลุ่มความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างไทดำ ไทขาว ลาว อีสานกลุ่มหนึ่งและไทลื้อ ไทใต้คง ไทเขิน อีกกลุ่มหนึ่ง ส่วนตำนานข้าวทั้งไทยวน มีทั้ง 2 แบบเรื่อง ในทำนองเดียวกับที่ตำนานสร้างโลกของไทยวนก็มีทั้ง 2 แบบเรื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าล้านนาเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม จึงมีความเชื่อทั้ง 2 สายปรากฏอยู่ ซึ่งค้นพบเรื่องการจัดกลุ่มคนไทจากตำนานสร้างโลกและตำนานข้าวเป็นข้อมูลที่สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มคนไท

เนื้อหาของตำนานข้าวได้สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่าง “ขวัญข้าว” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิมของคนไทกับ “พระพุทธเจ้า” ซึ่งเป็นตัวแทนพุทธศาสนาที่รับเข้ามาในภายหลัง แต่ตอนจบของเรื่องก็สะท้อนการประนีประนอมระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา นอกจากนั้นเนื้อหาของตำนานข้าว เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติต่อขวัญข้าวด้วยความเคารพ และสำนึกในบุญคุณข้าวที่เลี้ยงมนุษย์ตลอดมา ตำนานข้าวยังมีเนื้อหาที่เป็นการบินที่กบประวัติพัฒนาการของข้าวจาก “ข้าวป่า” มาเป็น “ข้าวปลูก” ดังเนื้อเรื่องที่บอกว่า “แต่ก่อนข้าวเกิดขึ้นเอง และบินเข้ามายุ้งเอง” มาเป็น “ตั้งแต่นั้นมา มนุษย์ต้องปลูกข้าวกินเอง” ตำนานข้าวบางสำนวนก็พยายามอธิบายประวัติอันยาวนานของข้าวกับมนุษย์ ดังที่เปรียบว่าข้าวในสมัยพระเจ้ากุกุสันโธ มีเมล็ดขนาดใหญ่โตมาก สมัยพระเจ้าโกนาคม เมื่อก่อนข้าวมีขนาดเล็กกล สมัยพระเจ้ากัสสป พระเจ้าศากยมนีโคตม เมื่อก่อนข้าวยิ่งเล็กลง ซึ่งประเด็นนี้ เทียบให้รู้ว่าข้าวมีประวัติอันยาวนาน และอยู่คู่พระพุทธศาสนา ในแง่นี้ ตำนานข้าวจึงเป็นสิ่งที่บันทึกความสำคัญของข้าวในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของคนไทยในแง่มุมที่น่าสนใจยิ่ง

งานวิจัยเปรียบเทียบตำนาน/วรรณกรรมที่เป็นที่รับรู้ในหมู่ชนชาติไท จะให้แง่มุมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ด้วยข้อมูลทางตำนาน/วรรณกรรมจะทำให้ทราบว่าชนชาติไทกลุ่มใดมีความใกล้ชิดกับชนชาติไทกลุ่มใด โดยดูจากสำนวนและแบบเรื่องของตำนาน/วรรณกรรมที่คล้ายกัน งานวิจัยที่จะทำกันต่อไปในอนาคตน่าจะมีการศึกษาในแนวทางนี้ จะทำให้เรามีความรู้ ความเข้าใจ เรื่องความสัมพันธ์ของชนชาติไทแต่ละกลุ่มมากขึ้น

บทสังเคราะห์และเสนอแนะแนวทางในการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท

1. สรุปภาพรวมของการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเท่าที่ผ่านมา

ตามที่ได้ประมวลองค์ความรู้ให้เห็นสถานภาพและพัฒนาการการศึกษาคติชนและวรรณกรรมของชนชาติแต่ละกลุ่ม และตามที่ได้ประเมินกระบวนทัศน์ให้เห็นภาพแนวทางและวิธีการศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเท่าที่ผ่านมา พอจะสรุปภาพรวมได้ดังนี้

1) กลุ่มชนชาติไท

องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทเท่าที่มีอยู่ในขณะนี้จะจำกัดในกลุ่มไทสาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Tai) (ตามเกณฑ์ทางภาษาศาสตร์) เป็นส่วนใหญ่ ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของไทยสาขากลาง (Central Tai) และไทสาขาเหนือ (Northern Tai) มีน้อยมาก ยิ่งในกลุ่ม คำ-ส่วย (Kam-Sui) และกลุ่มกะได (Kadai) เรียกได้ว่าแทบไม่มีเลย และในกลุ่มสาขาตะวันตกเฉียงใต้เองก็จำกัดอยู่แต่ในกลุ่มของไทยอาหม ไทยใหญ่ ไทยวน ไทลื้อ ไทจีน ไทอีสาน ลาว ไทดำ ไทขาว เรามีความรู้น้อยมากเกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทกลุ่มอื่น ๆ ตามที่นักภาษาศาสตร์จัดไว้ในกลุ่มไทสาขาตะวันตกเฉียงใต้ เช่น ญ้อ กะเลิง พวน ไทเอวลาย ไทยา ไทคำตี้ ไทคำยาง ไทอ้ายตม เป็นต้น

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทแต่ละกลุ่ม

ในบรรดากลุ่มคนไทที่เราพอจะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าและวรรณกรรมของเขาบ้าง ก็ยังมีระดับของการรับรู้ต่างกัน กลุ่มที่อยู่ในประเทศไทย อันได้แก่ ไทยวนล้านนาและไทอีสาน องค์ความรู้ ตันฉบับวรรณกรรม การศึกษาวิจัยและวิทยานิพนธ์ มีความก้าวหน้ามากที่สุด การรวบรวม ตันฉบับ การปริวรรต ตันฉบับ การศึกษาถึงขั้นเป็นวิทยานิพนธ์ มีอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา 20 กว่าปีมานี้ และมีการศึกษาวรรณกรรมของไทยวนและไทอีสานเกือบหมดทุกเรื่องแล้วในเชิงวรรณกรรมโดยละเอียด

รองลงมาเป็นกลุ่มที่สัมพันธ์ค่อนข้างใกล้ชิดกับคนไทในประเทศไทย อันได้แก่ ไทลื้อ ไทจีนและลาว การรวบรวมและปริวรรต ตันฉบับวรรณกรรมลาวทำไปแล้วค่อนข้างมากโดยเหตุที่วรรณกรรมอีสานและวรรณกรรมลาวล้านช้าง คือวรรณกรรมกลุ่มเดียวกัน ส่วนวรรณกรรมไทจีน มีการปริวรรตแล้วจำนวนหนึ่ง และมีการศึกษาวิจัยเป็นวิทยานิพนธ์แล้ว 2-3 เรื่อง ส่วนการรวบรวมนิทานที่เป็นเรื่องเล่าจากปากคำของชาวไทจีนในดินแดนคนไทนอกประเทศ ยังเรียกได้ว่าแทบจะไม่มี ส่วนองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมไทลื้อนั้น ในวงการมี ตันฉบับวรรณกรรมไทลื้อ ภาษาไทลื้อ แต่ที่ได้รับการปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทยแล้ว นับว่ายังมีน้อยมาก นักวิชาการไทยพอจะทราบว่าคนไทลื้อมีเรื่องเล่าและรับรู้วรรณกรรมเรื่องใดบ้าง แต่ยังไม่มีการศึกษา ตันฉบับวรรณกรรมไทลื้อมากนัก การรวบรวมเรื่องเล่าจากคนไทลื้อในสิบสองปันนาก็ไม่แน่ใจว่าได้มีการดำเนินการไปมากนักน้อยเพียงใด ในส่วนของวรรณกรรมไทลื้ออาจจะต้องศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารทางจีน เช่นที่สถาบันชนชาติยูนนาน (The Yunnan Institute of Nationalities) สถาบันวิจัยวรรณคดีชนชาติ (The Institute of Nationalities Literature Studies) ซึ่งคงมี ตันฉบับวรรณกรรมภาษาไทลื้ออยู่บ้าง และ

มีงานศึกษาวรรณกรรมไทยลือที่เขียนเป็นภาษาจีนอยู่บ้าง ซึ่งนักวิชาการไทยคงจะต้องมีโครงการความร่วมมือกับนักวิชาการจีนเพื่อศึกษาวรรณกรรมลือต่อไป

อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มที่นักวิชาการไทยรู้จักวรรณกรรมของเขาเพียงบางเรื่อง และส่วนใหญ่จะรู้จักเฉพาะชื่อของวรรณกรรม กลุ่มนี้ได้แก่ไทอาหม ซึ่งเรารู้จักเพียง อาหมบุราณจี ซึ่งมีการปริวรรตเป็นอักษรไทย และมีการศึกษาวิจัยไปบ้างแล้ว อีกกลุ่มคือไทดำ ซึ่งเรารู้จัก ความโตเมือง ซึ่งมีการปริวรรตเป็นอักษรไทยแล้ว แต่วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ของไทอาหม ไทใหญ่ ไทดำ ไทขาว ยังไม่ค่อยได้รับการปริวรรต องค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมของคนไทกลุ่มนี้นับว่ายังมีน้อยมาก

น่าสังเกตว่า เรารับรู้วรรณกรรมลายลักษณ์ของคนไทนอกประเทศมากกว่าคติชนอันได้แก่ นิทาน เพลง สุภาษิต ปริศนาคำทาย ฯลฯ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ยังไม่ค่อยได้มีการออกภาคสนามเพื่อรวบรวมจากปากคำนอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในดินแดนของคนไท ยิ่งถ้าเป็นคติชนของไทอาหม ก็ยิ่งเป็นการยาก เพราะไม่มีผู้คนที่สามารถเล่าเรื่องเก่า ๆ ได้อีกแล้ว แต่การรวบรวมคติชนประเภทต่าง ๆ จากคลังความรู้ความจำของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่ ลาว ไทดำ ไทยขาว คงยังทำได้อยู่ หากแต่คงต้องอาศัยนักวิชาการที่เป็นคนไทนอกประเทศรวบรวมคติชนของกลุ่มตนเอง และยังจะต้องมีขั้นตอนการปริวรรตเป็นภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษ นักวิชาการไทย หรือนักวิชาการตะวันตก จึงจะศึกษาวิจัยต่อไปได้

ทั้งหมดนี้ กล่าวโดยสรุปได้ว่าถ้าตัดความรู้เรื่องวรรณกรรมไทยล้านนา และวรรณกรรมอีสานออกไป องค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมของคนไทนอกประเทศนับว่ายังมีน้อยมาก และยังจะต้องมีการรวบรวมคติชนและวรรณกรรม การปริวรรตคติชนและต้นฉบับวรรณกรรม และยังมี “เรื่อง” และแง่มุมให้ศึกษาได้อีกมาก

3) พัฒนาการและทิศทางของการศึกษาคติชนและวรรณกรรมเก่าที่ผ่านมา

การศึกษาเรื่องเล่าและวรรณกรรมมักเริ่มต้นด้วยการรวบรวมและปริวรรตต้นฉบับ ซึ่งมักจะเขียนไว้ด้วยอักษรไทท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งคนไทกลุ่มอื่น ๆ จะอ่านไม่ได้ ต้องรอให้มีการปริวรรตเป็นอักษรไทย หรือมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษก่อน ส่วนใหญ่ของผู้ศึกษาคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทเป็นนักวิชาการไทย ส่วนนักวิชาการตะวันตกก็มีบ้าง แต่นักวิชาการที่เป็นคนไทลื้อ ไทจีน หรือนักวิชาการลาวที่จะศึกษาคติชนและวรรณกรรมของตนเองมีน้อยมาก

ทิศทางการศึกษาวรรณกรรมของชนชาติไทส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเชิงวรรณกรรม ซึ่งหมายถึงการศึกษาเพื่อการเข้าใจลักษณะวรรณกรรม นิยมศึกษาโครงเรื่อง ตัวละคร การดำเนินเรื่อง ฉาก สุนทรียทางภาษา ซึ่งเป็นการศึกษาด้วยระเบียบวิธีทางวรรณคดี ด้วยมุมมองของนักวรรณคดีมากกว่าจากมุมมองของนักไวยากรณ์ หรือเพื่อประโยชน์ของการเข้าใจ “คน” หรือชนชาติไท ดังนั้นแม้เริ่มมีการข้ามพรมแดนไปศึกษาวรรณกรรมของคนไทนอกประเทศ เช่น การศึกษาวรรณกรรมไทยลือเรื่อง ลังกาสีบท การศึกษาวรรณกรรมไทจีนเรื่อง อดองเจ้าสามถล หรือ การศึกษาวรรณกรรมลาวเรื่องต่าง ๆ ก็เป็นไปใน “กรอบ” ของการศึกษาวรรณกรรม เน้นการศึกษาตัวบท (text) มากกว่าจะศึกษาวรรณกรรมในบริบททางสังคม (context) ของชนชาติไท ทั้งนี้มิใช่ความผิดของนักวรรณคดี แต่ที่เป็นเช่นนั้นเพราะนักวรรณคดีสนใจศึกษาวรรณกรรมของชนชาติไทในฐานะที่เป็นวรรณกรรม มิใช่ที่จะศึกษาวรรณกรรมเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับชนชาติไทหรือวัฒนธรรมไท เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ต้องรอวันเวลาให้นักวรรณคดีสนใจศึกษาวรรณกรรมในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมหรือรอให้นักมานุษยวิทยา นักวัฒนธรรมนำข้อมูลทางวรรณกรรมไปใช้ทางด้านไวยากรณ์

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีกระแสนิยมไทยศึกษาโดยนักวิชาการต่าง ๆ สาขาวิชามากขึ้น ก็มีแนวโน้มว่าในทศวรรษที่ 2540 นี้ วรรณกรรมอาจเป็นข้อมูลที่นักวิชาการต่างสาขาที่สนใจศึกษาชนชาติไทหรือนักวรรณคดีที่สนใจจะเปรียบเทียบวรรณกรรมของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ อาจนำวรรณกรรมไปใช้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท

2. ข้อเสนอแนะแนวทางในการศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทในอนาคต

เนื่องจากสถานภาพการศึกษาคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทมีระดับต่างกัันดังที่กล่าวมาแล้ว แนวทางและทิศทางการศึกษาคติชน/วรรณกรรมของชนชาติไทแต่ละกลุ่ม จึงควรมีลักษณะต่างกัันตามระดับความจำเป็นของแต่ละกลุ่มดังนี้

1) งานรวบรวม

ข้อมูลทางคติชนของชนชาติไทนอกประเทศยังเป็นข้อมูลที่ขาดมาก ดังนั้นจึงควรมีการออกภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลทางคติชน ไม่ว่าจะเป็นนิทานประเภทต่างๆ เพลงร้องของคนไทในโอกาสต่างๆ ทั้งเพลงกล่อมเด็ก เพลงร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง เพลงประกอบพิธีกรรม สำนวนภาษิต ปริศนาคำทาย ทั้งนี้โดยอาจจะเป็นโครงการความร่วมมือในการเก็บข้อมูลคติชนภาคสนามระหว่างนักวิชาการไทยในประเทศกับนักวิชาการคนไทนอกประเทศ โดยเฉพาะในดินแดนไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ลาว ไทดำ ไทขาวและจ้วง เนื่องจากข้อมูลที่เป็นคติชนของชนชาติไทยังขาดอยู่มาก

การรวบรวมข้อมูลจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่คนไทในดินแดนต่างๆ จะเป็นข้อมูลที่สำคัญมาก เพราะจะเป็นรากเหง้าสำหรับการศึกษาระบบความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ ระบบการอบรมทางสังคม (socialization) ซึ่งทำให้ทราบถึงวัฒนธรรมไทดั้งเดิม ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าการเปรียบเทียบคติชนของไทใหญ่ ไทจีนในพม่า, ไทลื้อในจีน, ไทดำ ไทขาวในเวียดนาม จะสามารถทำให้เราเห็นลักษณะร่วมทางความคิดและวัฒนธรรมของคนไทที่แม้ว่าจะอยู่ใต้อย่างไรก็ตาม และได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมต่างประเทศ (พม่า จีน เวียดนาม) แต่ก็จะสามารถทำให้ “กรอง” วัฒนธรรมที่เป็นไทดั้งเดิมออกมาได้โดยอาศัยข้อมูลทางคติชนเหล่านี้

2) งานปริวรรต

วรรณกรรมของชนชาติไทนอกประเทศส่วนใหญ่เขียนด้วย “อักษรไต” ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ลาว ไทดำ ไทขาว วรรณกรรมไตเหล่านี้มีคุณค่าควรแก่การปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทย (และแปลเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสในภายหลัง) เพื่อที่จะทำให้การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมชนชาติไทเป็นไปได้ ขั้นตอนของการปริวรรตวรรณกรรมไทนอกประเทศจึงเป็นขั้นตอนที่จำเ็น ทั้งวรรณกรรมในเชิงตำนานประวัติศาสตร์ วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมพิธีกรรม วรรณกรรมนิทาน ยังเป็นข้อมูลที่รอการปริวรรต เพราะในขณะนี้เรารู้จักเพียงแต่ชื่อของวรรณกรรมเหล่านั้น การปริวรรตวรรณกรรมเหล่านี้ออกมาเป็นภาษาไทย จะทำให้เราสามารถศึกษาเปรียบเทียบทั้งในเชิงวรรณกรรม (ชนบทการแต่ง โครงเรื่อง ตัวละคร ภาษา ความเปรียบ ฯลฯ) และในเชิงวัฒนธรรม เพราะความเหมือนคล้ายและความแตกต่างจะช่วยบอกแ่งมุมทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างคนไทแต่ละกลุ่มได้

3) งานวิจัยในเชิงวัฒนธรรม

ดังที่ได้วิเคราะห์ให้เห็นแล้วว่า งานศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในเชิงวรรณคดี แนวทางที่ยังขาดมากคือการศึกษาคติชน/วรรณกรรมในบริบททางสังคมวัฒนธรรมชนชาติไท ซึ่งผู้วิจัยควรเก็บข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ชีวิตความเป็นอยู่ หรือบทบาทความสำคัญของคติชน/วรรณกรรมในสังคมคนไทกลุ่มที่ศึกษา ซึ่งจะเป็นการศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมในเชิงสังคมวัฒนธรรมมากขึ้น

4) งานวิจัยในเชิงเปรียบเทียบ

งานวิจัยเปรียบเทียบคติชนหรือวรรณกรรมชนชาติไทเป็นขั้นตอนและเป็นแนวทางการวิจัยที่จะทำให้ได้มิติของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ได้ชัดเจนและลึกซึ้งขึ้น หลังจากการประเมินสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทแล้ว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางที่ควรศึกษาเปรียบเทียบในแง่มุมต่างๆ ดังต่อไปนี้

ก. เปรียบเทียบอนุภาค (motifs) ที่น่าสนใจ

เป็นที่น่าสังเกตว่า อนุภาคบางอนุภาคปรากฏซ้ำๆ ในคติชน/วรรณกรรมไทกลุ่มต่างๆ จึงน่าจะมีการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ทางความคิดและความนิยมนุภาคนั้นๆ โดย “ใช้อนุภาคเป็นหลัก” และอาจศึกษาเปรียบเทียบการปรากฏของอนุภาคนั้นๆ ในคติชน วรรณกรรมหรือสวดลายในผ้าทอของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ ด้วยอนุภาคที่น่าสนใจเช่น

- อนุภาคเรื่องนาค นาคเป็นตัวละครที่มีอยู่อย่างแพร่หลายที่สุด เช่น ตัวละครนาคในวรรณกรรมอีสานเรื่องผาแดงนางไอ่ ขุนทิง นาคในตำนานแม่น้ำโขง พระทองกับนางนาคในพงศาวดารเขมร พระร่วงกับธิดาพญานาค ในตำนานพระร่วง พระยานาคสร้างเมืองในตำนานสิงหนวัติ แม้ในตำนานเมืองมาของไทใหญ่ ก็มีเรื่อง “ขุนอ้ายกับนางนาค” เรื่องพระยานาค-ธิดาพญานาคนี้แม้จะมีผู้รวบรวมและศึกษาวิจัยไว้บ้างแล้ว แต่ก็ยังนำศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไปในเชิงเปรียบเทียบความเชื่อและการปรากฏในตำนาน/วรรณกรรมต่างๆ ของชนชาติไท เพื่อสืบสาวไปถึงรากเหง้าทางความคิด ความเชื่อของคนไทต่อไป

- อนุภาคเรื่องน้ำเต้า น้ำเต้ามีปรากฏทั้งในวรรณกรรมไทอาหมและไทใหญ่ซึ่งอยู่ตะวันตกสุด และในวรรณกรรมลาว ไทดำ ไทขาว และจ้วงซึ่งอยู่ตะวันออกสุด ความคิดเรื่องมนุษย์หรือสัตว์ที่อยู่ในน้ำเต้าของไทอาหมชื่อกหนึ่งกับทางไทดำ หรือจ้วงอีกชื่อกหนึ่ง มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ หรือเป็นความบังเอิญหรืออย่างไร และควรมีการศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคน้ำเต้าในความคิดความเชื่อของชนชาติไทกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในดินแดนแถบนี้ ไม่ว่าจะเป็นม้ง เย้า ข่า ชมุ ลัวะ ฯลฯ

ข. เปรียบเทียบสำนวน (versions) ต่างๆ ของคติชน/วรรณกรรมเรื่องเดียวกัน

เท่าที่ผ่านมา การเปรียบเทียบสำนวนต่างๆ ของวรรณกรรมเรื่องเดียวกันมักเปรียบเทียบในกลุ่มของวรรณกรรมล้านนากับวรรณกรรมอีสานดังที่ได้เห็นจากวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตในที่ต่างๆ เช่น มีการเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านช้างและวรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสีทัน นางผมหอม ก่ำกาดำ ต่อไปนี้ ควรจะมีการศึกษาวรรณกรรม

เรื่องใดเรื่องหนึ่งเรียกว่า “ใช้เรื่องเป็นหลัก” โดยใช้ข้อมูล จากวรรณกรรมชนชาติไทให้มากกลุ่มที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ หรือในกลุ่มชนชาติไทที่เราทราบว่ามีกรับรู้วรรณกรรมเรื่องนั้นๆ ซึ่งเรามักพบว่า ไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน มักรับรู้วรรณกรรมในกลุ่มเดียวกัน, ไทยวน (ล้านนา) กับลาว (ล้านช้าง) ก็ร่วมอารยธรรมเดียวกันในสมัยหนึ่ง ดังนั้นจะมีวรรณกรรมที่รับรู้ร่วมกันอยู่, ไทดำ ไทขาว ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีวรรณกรรมคล้ายๆ กัน การศึกษาเปรียบเทียบสำนวนต่างๆ ของวรรณกรรมเรื่องเดียวกัน จึงอาจจะศึกษาเปรียบเทียบในกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกันทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ดังกล่าวนี้

ก. เปรียบเทียบการรับรู้วรรณกรรมของ “กลุ่มชนชาติไท”

จากพื้นฐานความรู้ที่ว่า ไทยวน ไทลื้อ ไทเขินกลุ่มหนึ่ง, ไทยวน (ล้านนา) กับลาว (ล้านช้าง) กลุ่มหนึ่ง, ไทดำ ไทขาวกลุ่มหนึ่ง, ไทอาหม ไทใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง มักรับรู้วรรณกรรมกลุ่มเดียวกัน จึงควรมีการศึกษาวรรณกรรมโดย “ใช้กลุ่มเป็นหลัก” เช่น อาจมีการศึกษา “การรับรู้วรรณกรรมร่วมกันในกลุ่มไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน” หรือ “การรับรู้วรรณกรรมร่วมกันในกลุ่มไทดำ ไทขาว” เป็นต้น โดยศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้วรรณกรรมเรื่องต่างๆ ที่คนไทกลุ่มนี้รับรู้ร่วมกัน เพื่อดูความเหมือนคล้ายหรือความแตกต่าง (variation) ในวรรณกรรมเรื่องเดียวกันในกลุ่มนั้นๆ อีกทั้งเพื่อจะให้เห็นแบบแผน (pattern) ของความคล้ายและความต่างกันอันจะนำไปสู่ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ของคนไทในกลุ่มนั้นๆ อีกชั้นหนึ่ง

ง. เปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์และขนบในการแต่งวรรณกรรม

การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์ (เช่น ร่าย โคลง) และขนบในการแต่งวรรณกรรมเป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่อาจนำไปสู่คำตอบ ในเรื่องลักษณะความสัมพันธ์และการถ่ายทอดการหยิบบัณฑิตในวรรณกรรมในกลุ่มชนชาติไทได้ และจะมีคุณูปการต่อการศึกษาวรรณคดีโบราณสมัยสุโขทัย หรือสมัยอยุธยาของไทยอีกด้วย

จ. เปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมประเภทเดียวกัน

หากการรวบรวมคติชนและวรรณกรรมของชนชาติไทมีมากพอ น่าจะมีการวิจัยเปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมประเภทเดียวกัน (genre) เช่น เปรียบเทียบเพลงกล่อมเด็กของชนชาติไท เปรียบเทียบเพลงประกอบการเล่นเด็กของชนชาติไท เปรียบเทียบนิทานชาดกของชนชาติไท เปรียบเทียบสุภาษิตคำพังเพยของชนชาติไท เปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนของชนชาติไท เป็นต้น

ฉ. เปรียบเทียบข้อมูลทางคติชน/วรรณกรรมกับข้อมูลประเภทอื่น

หากการศึกษาวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทก้าวไปถึงจุดหนึ่งแล้ว ควรได้มีการเปรียบเทียบความรู้เรื่องชนชาติไทโดยใช้ข้อมูลจากสหสาขาวิชา ทั้งนี้อาจตั้งเป็นประเด็นการศึกษาเป็นเรื่องๆ ไป แล้วใช้ข้อมูลหรือแง่มุมจากสหสาขาวิชา เช่น อาจมีหัวข้อวิจัย เรื่อง “การกระจายและการตั้งหลักแหล่งของชนชาติไท” “ธรรมเนียมการสร้างบ้านเรือนของชนชาติไท” “บทบาทหญิงชายในสังคมวัฒนธรรมชนชาติไท” “ความคิดความเชื่อเรื่องน้ำเต้า/นาคนก/หงส์/ผีแก้ว/ผีบ้าน/ผีเมืองของชนชาติไท” เป็นต้น ซึ่งข้อมูลจากสหสาขาวิชา รวมทั้งจากทางคติชนและวรรณกรรมจะช่วยตรวจสอบและยืนยันและสะท้อนความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรมไท/ไทยได้อย่างน่าเชื่อถือและน่าสนใจ

3. สรุปข้อเสนอแนะ “ชุดโครงการวิจัย” คติชนและวรรณกรรมชนชาติไทอนาคต

จากที่ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์มาทั้งหมดข้างต้น พอจะสรุป “ชุดโครงการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท” ที่ควรทำต่อไปในอนาคตทั้งนี้โดยมีโครงการย่อยๆ ดังต่อไปนี้

- 1) โครงการรวบรวมข้อมูลคติชนภาคสนามในดินแดนชนชาติไท (โดยเฉพาะไทนอกประเทศ ซึ่งควรทำในรูปโครงการความร่วมมือระหว่างนักวิชาการไทย/ไทย)
- 2) โครงการปริวรรตคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท (โดยเฉพาะไทนอกประเทศซึ่งควรทำในรูปโครงการความร่วมมือระหว่างนักวิชาการไทย/ไทย เช่นกัน)
- 3) โครงการวิจัยคติชน/วรรณกรรมชนชาติไทในบริบททางสังคม
- 4) โครงการวิจัยเปรียบเทียบคติชน/วรรณกรรมชนชาติไท
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “อนุภาคที่น่าสนใจ” เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “วรรณกรรมที่รับรู้ร่วมกัน” เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “กลุ่มชนชาติไทที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน” เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “ลักษณะคำประพันธ์และขนบในการแต่งวรรณกรรม” เป็นหลัก
 - เปรียบเทียบโดยใช้ “ประเภท” ของคติชน/วรรณกรรม เป็นหลัก
- 5) โครงการเปรียบเทียบสังคมวัฒนธรรมชนชาติไทโดยใช้ข้อมูลจากสหสาขาวิชา
 - เรื่องกำเนิดไท
 - เรื่องความสัมพันธ์ของชนชาติไท
 - เรื่องความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ของคนไท

ฯลฯ

ข้อมูลทางคติชนและวรรณกรรม เป็นข้อมูลที่จะให้แง่มุมที่น่าสนใจทางสังคมวัฒนธรรมเพราะการรับรู้ ตำนาน การเล่าตำนาน การอ่านการฟังเพลงวรรณกรรม การร้องเพลงกล่อมเด็ก การร้องเพลงโต้ตอบระหว่างหญิงชาย การร้องเพลงประกอบพิธีกรรม เหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของ “วิถีชีวิตไท” ที่เด็กที่เติบโตมาในวัฒนธรรมไทได้เรียนรู้ ได้ซึมซับให้ “เป็นไท” ดังนั้น หากเราสามารถกรองลักษณะร่วมทางคติชนและวรรณกรรมของคนไทในประเทศต่างๆ รวมทั้งของคนไทยในประเทศไทย เราก็จะสามารถพบรากเหง้าทางวัฒนธรรมหรือลักษณะร่วมทางสังคมวัฒนธรรมของไทยได้ และหากมีการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะร่วมทางสังคมวัฒนธรรมไทยกับข้อมูลประเภทอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นภาษาไทย ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ผ้าทอ เครื่องจักสาน “ลักษณะไท” ก็คงเป็นภาพที่แจ่มชัดขึ้นในอนาคต

บรรณานุกรม
คติชนและวรรณกรรมของชนชาติไท
(แยกเป็นหนังสือ บทความ และวิทยานิพนธ์)

หนังสือ

- คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1-2 . รายงานสัมมนาทางวิชาการ, 26-28 ตุลาคม 2524.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. ของดีอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2520.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. ตำนานพงศาวดารพวน : อุดมการณ์สมานฉันท์ระหว่างเผ่าพันธุ์. มหาสารคาม .
 ภาครวมวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- _____. วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน-ล้านช้าง. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2539.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร และคณะ. วิเคราะห์นิทานชาวบ้านอีสานจากสามหมู่บ้าน. มหาสารคาม : ศูนย์ศิลปและ
 วัฒนธรรมอีสาน, 2522
- ชมรมวรรณกรรมอีสาน, ปรีวรรต. ท้าวลิ้นทอง : บทร้อยกรองของกวีอีสาน. พระนคร : ชมรมวรรณกรรมอีสาน, 2527
- ชัยสิริ สมุทวณิช และชลธิรา สัตยวัฒน์. ตามรอยสวัสดิภาวะ : สาวกำเนิดไท-ลาว เอกสารวิจัยประกอบนิทรรศการ
 ผ้าปักของกลุ่มชนครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิไชยยังลิ้มสกุล, 2540.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย. วรรณกรรมไทยลือ : เอกสารนิเทศการศึกษานับที่ 158. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษา
 นิเทศก์ กรมฝึกหัดครู, 2517.
- ดวงเดือน บุญยาว และโอทอง คำอินธุ. ผู้เรียบเรียง ; ชาย โพธิ์สีดา และสมชาย นิลอาธิ, ผู้แปล. แนวคิด
 และชีวิตของท้าวสุ่งท้าวเจือง. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2540.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. การศึกษาเปรียบเทียบคำอุปมาอุปไมยสาวลานนาและผญาเกี่ยวกับอีสาน.
 กรุงเทพฯ : ทบวงมหาวิทยาลัย, 2526.
- _____. บรรณาธิการ. ล้านนาสู่ล้านช้าง. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536.
- _____. บรรณาธิการ. สงกรานต์ใน 5 ประเทศ : การเปรียบเทียบทางวัฒนธรรม. เชียงใหม่ :
 สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับกรมสารนิเทศกระทรวงการต่างประเทศ, 2539.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. ตำนานพื้นเมืองสิบสองพื่นนา. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.
- ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2522.
- _____. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2525.
- ประคอง นิมนานเทมินทร์. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.
- _____. ศึกษาวรรณคดีเรื่องมหาชาติของล้านนาในสภาพที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
 2526.

ประคอง นิมมานเหมินท์ และดาว เชิงหวา. ลักษณะสังคมและวิถีชีวิตของคนไทเหนือในเขตใต้คง
 สาธารณรัฐประชาชนจีน ภาพสะท้อนจากวรรณกรรม. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2507.

ประสพสุข สุขสวัสดิ์, ม.จ., ผู้แปล. ประวัติศาสตร์อาหม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2536.

ปราณี กุลละวณิชย์. จ้าง : ชนชาติไทในสาธารณรัฐประชาชนจีน. กรุงเทพฯ : ศูนย์ภาษาและวรรณคดีไทย
 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

ปรีชา พิณทอง, ผู้ปริวรรต ชูลุนางอ้าว. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2524.

_____ . ธรรมดาสอนโลก. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2513.

_____ . ท้าวฮุ่งหรือเจื่อง. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2529.

_____ . ผาแดงนางไอ่. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2524.

_____ . รวมวรรณกรรมอีสาน. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2522.

_____ . ย่าสอนหลาน. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , 2529.

เบ็ลติเยร์, อนาคต, ผู้ปริวรรต. กาลาชาเครือดอก. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 และสถาบันฝรั่งเศสแห่งปลายบุรพาพิศ, 2533.

_____ . คำกลอนขอเชียงตุง. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2537.

_____ . เจ้าบุญหลง. เชียงใหม่ : ดาวคอมพิวกราฟิก, 2535.

_____ . ตำนานคำมีล้านนาปฐมมูลมูลลี. เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2534.

_____ . ท้าวทกกะมาเมือก. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2538.

_____ . วรรณกรรมไทยเขิน. เชียงใหม่ : ดวงกมล, 2529.

_____ . นางผมหอม. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2538.

_____ . สุขวันฉะว้าหลวง. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2536.

_____ . ส้มังคะปทุมมุกษะ. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2532.

_____ . อล่องเจ้าสามลอ. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, 2531.

พระธัมมทัตโตภิกขุ และ พ.ณ. ประมวลบุญมารค. ตำนานต้นผีไทย. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2533.

พิชิต อัครนิล. การศึกษาเปรียบเทียบรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ ของล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย
 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527.

พิทยลาภพฤฒิยากร. เรื่องวิจารณ์นิทานพื้นบ้านหรือโอเฒ่าเรื่องพระราม. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2518.

มณี พยอมยงค์. การศึกษาเชิงวิเคราะห์โคลงปทุมสังกา. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
 2529.

_____ . การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณคดีล้านนาไทย เรื่องโครงอมรา. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2525.

เรณู วิชาศิลป์, ผู้แปล. พงศาวดารไทอาหม เล่ม 1-2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2539.

เวณี เพลงเออ, ผู้รวบรวม. ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานชาวเมืองเหนือ. กรุงเทพฯ : สยามสมาคม และสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.

ศรีศักร วัลลิโภดม และปราณี วงษ์เทศ. จ้วง : พี่น้องเผ่าไทยเก่าแก่ที่สุด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.

ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. ไทยน้อย ไทยใหญ่ ไทยสยาม. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2534.

ศรีสุพร ช่วงสกุล และอาทิตย์ จารุจินดา บรรณานุกรมการศึกษาเกี่ยวกับชนชาติไท. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

ศิราพร ณ ถลาง. การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทย : เอกสารเผยแพร่งานวิจัย. นนทบุรี : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540.

สงวน สุโขติรัตน์. ประชุมตำนานลานนาไทย. พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2515.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นิทานพื้นบ้านล้านนา : เอกสารข้อมูล เล่ม 1-5. เชียงใหม่ : ฝ่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยสังคม ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2532.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บัญชีรายชื่อข้อมูลคติชนวิทยา เล่ม 1-2 พ.ศ.2524-27. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2533.

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ข้างกับชีวิตไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536.

_____ คติชนเผ่าไท : เอกสารไทยศึกษาหมายเลข 3/2532. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

สมทรง บุรุษพัฒน์. การเล่นเกมของลาวโง้งที่บางกุ้ง. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524.

สยามอารยะ : ข้ามสี่พันดอนย่นเบิ่งเมืองลาว. กรุงเทพฯ : สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์, 2537.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท. กรุงเทพฯ : อรุณสภา, 2538.

_____ ชีวิตไทยชุดบุษบาพญาแฉน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สวช., 2538.

สิงขร วรรณสัย, ปรีทศน์วรรณคดีล้านนาไทย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2523.

สิริเพ็ญ พริยะจิตรกรกิจ ; สุกัญญา ภัทราชัย และชอบ ดีสวนโดก. การวิเคราะห์เรื่องจริยศาสตร์ ในวรรณคดีนิทานอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2531.

สิลา วีระวงส์, ปรีวรรต. กาพย์กลอนสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2537.

_____. หัวทุ่งหัวเจือง. พระนคร : มิตรไทย, 2486.

_____. นิทานนางตันได. เวียงจันทน์ : กรมวรรณคดี, 2500.

_____. แบบแต่งกอนกาบสารวิลาสินี. เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์ไผ่หนาม, 1994.

_____. พงสาวะดานลาว. เวียงจันทน์ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2496.

_____. มโหสถ. เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์และจำหน่ายป๊ม ส.ป.ป.ล., 2535.

_____. ยี่ดสิบสอง. เวียงจันทน์ : กรมวรรณคดี, 1974.

สิลา วีระวงส์ และนวน อุเทนศักดิ์ดา. ตำนานขุนบรมราชาธิราช. ม.ป.ท. : หอสมุดแห่งชาติ สปป. ลาว, 2510.

สิลา วีระวงส์, ผู้เรียบเรียง ; สมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล. ประวัติศาสตร์ลาว. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2539.

สุกัญญา ภัทราชัย, บรรณาธิการ. วรรณคดีท้องถิ่นพิจิตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

สุกัญญา ภัทราชัยและคณะ. องค์ประกอบในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านบ้านบึง อำเภอมะนัง จังหวัดขอนแก่น.
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2528.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. คนไทยอยู่ที่นี้ที่อุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมกับศิลปวัฒนธรรม, 2537.

_____. มหากาพย์ของอุษาคเนย์ทั่วทุ่งทั่วแจ้งวีรบุรุษสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2538.

สุนันท์ อุดมเวช. วรรณกรรมไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี : ภาควิชาภาษาไทย
วิทยาลัยครูเพชรบุรี, 2528.

สุภณ สมจิตศรีปัญญา. ท้าวทักดา มหาสารคาม : ปริดาการพิมพ์

_____. บู้สังกะสา ย่าสังกะสี : จากหนังสือก้อม. มหาสารคาม : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครู
มหาสารคาม, 2535.

เสรีयरโกเศศ. อุปกรณ์รามเกียรติ์. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2515.

แสวง มาละแถม. คนยอ้ายบ้านดิน : การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวยอในเมืองลำพูน
(พ.ศ.2348-2445). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

เหยียนเวินเปียน, เจิงเหมิง, ผู้เขียน ; สุชาติ ภูมิบริรักษ์, ผู้แปล. นิทาน 'โหล้อ' ในมณฑลยูนนาน.
กรุงเทพฯ : ดี ดี บุคส์, 2535.

อนุสาร อสท. ฉบับสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2536.

อริยานุวัตร เขมจารีเถระ, พระ, ผู้ปริวรรต. กาพย์พระมนี. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2533.

_____. ฐานะสันตะยอตคำสอน. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2525.

_____. สัทนมนโนราห์. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2513.

_____. นกกระเจอก ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์, 2513.

_____. ประวัติศาสตร์ห้า-ซอม. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2533.

_____. พระเชตพน. พระนกร : โรงพิมพ์เลี้ยงเสียง, 2512.

_____. พระยาคำทองสอนไพร่. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์, 2513.

_____. พระด็กพระอาม. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2518.

_____. มัดคะสงสารเทศนา. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2511.

_____. สาธน์สี่ปัสุญ. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2528.

_____. สาธน์สมที่คิด. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2527.

_____. สุทธะนุชาดก. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2513.

_____. สุพรรณโมกรา. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2512.

_____. เสียวสวาด. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2525.

_____. ท้าวคำสอน. มหาสารคาม : อักษรทองการพิมพ์, 2512.

อริยานุวัตร เขมจารีเถระ, พระ ; เจริญชัย ชนโพโรจน์ และจารุวรรณ ธรรมวัตร. **ประเพณีและวรรณคดีเก่าอีสาน.**
กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมหนังสือตามพระราชดำริ, 2525.

อุทิน บุญยวง. **กำฟ้าขี้นุด.** เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์ไผ่หนาม, 1994.

อุดม รุ่งเรืองศรี. **จารีตนิยมในการแต่งวรรณกรรมคร่าวขอ.** เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.

_____. **เจ้ายกอม : เรื่องชาชนล้านนา.** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.

_____. **วรรณกรรมล้านนา.** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2526.

Barua, Golap Chandra, trans. and ed. **Ahom-Buranji** Reprinted (1930) Guwahati : Spectrum
Publication, 1985.

Boyle, Roisin O. and Tharisack Phanmathanh, Collectors. **The Great Gourd of Heaven :
A Selection of The Folk-Tales and Stories of Laos.** Vientiane : Vannasin Magazine, 1992.

Finot, Louise. **Recherches Sur La Litterature Laotienne.**

Gogoi, Padmeswar. **Tai-Ahom Religion and Customs** Assam : Publication Board, 1976

Milne, Leslie. **Shans At Home** New york : Paragon Book Reprint Corp., 1970 (1910)

Peltier, Anatole. **Le Roman Classique Lao.** Paris : Public de l'Ecole Francaise d'Extreme
Orient, CLII , 1988.

Tanabe, Shigeharu. **Religious Traditions Among Tai Ethnic Groups : A Selected
Bibliography.** Bangkok : Ayutthaya Historical Study Centre, n.d.

Xay Kaignavongsa and Fincher, Hugh. **Legends of The Lao : A Compilation of
Legends and Other Folklore of The Lao People.** n.p. : Geodata Systems, 1993.

บทความ

- เก๋ม จอง, ผู้เขียน ; พรเพ็ญ ชันตระกูล, แปลและเรียบเรียง. "คนไทยดำและคนไทยขาวใน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนาม : ชื่อนั้นสำคัญไฉน" วารสารมหาวิทยาลัย ศิลปากร
11, 1 (มิ.ย.-พ.ย. 2533) : หน้า 144-171.
- โกกอย, พามีสวอร์, ผู้เขียน ; ธรณี เลิศเลื่อมใส, ผู้แปล. "นิยายน้ำเต้าไทอาหม" วารสารเมืองโบราณ
22, 1 (ม.ค.-มี.ค.2539) : หน้า 117-120.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. "ตำนานไทในลุ่มน้ำโขง." ใน วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซต, 2538.
- เจีย แยน จอง (ยรรยง จิระนคร) "สถานภาพการศึกษาวัฒนธรรมไทลื้อของวิชาการจีน" ใน การศึกษาวัฒนธรรม
ชนชาติไท. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538, หน้า 106-131.
- แซมเบอร์เลน, เจมส์ อาร์. "ความโหดเหี้ยม จากเมืองหม่วย." ใน รวมบทความของสมาคมประวัติศาสตร์. ม.ป.ท.,
2529.
- ดาวเชิงหวา. "วรรณกรรมไทใต้คง." ใน คนไทใต้คง : ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538 : หน้า 150-162.
- ดาวเผ่าเหยา. "นิทานในวัฒนธรรมปลูกข้าวของชนชาติไทใต้คง." ใน คนไทใต้คง : ไทใหญ่ในยูนนาน.
กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,
2538 : หน้า 163-173.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนกุล. "วรรณกรรมมุขปาฐะล้านนาและสิบสองปันนา" เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ
หมายเลข 19 จัดโดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.
- ทวี สว่างปัญญางกูร. "ระบบเมืองไทในเวียดนาม" วารสารเมืองโบราณ 17, 3 (ก.ค.-ก.ย.2534) : หน้า 36-41.
- _____ "อักขระและวรรณกรรมของไทดำและไทขาว." ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
"วัฒนธรรมชนชาติไท : สิบสองจุไท." 19 สิงหาคม 2537. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.
- นฤมล เรืองรังษี. "ตุงกับวรรณกรรมพื้นบ้าน." ใน เรื่องเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, 2537.
- นววรรณ พันธุเมธา. "เล่าเรื่องลังกาสิบไท." ใน ยูนนาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : วงศ์จร, 2534.
- บรรจบ พันธุเมธา. "ตำนานเมืองเม้า." ใน ยูนนาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : วงศ์จร, 2534.
- บาทยัน อิมสำราญ. "สถานภาพการศึกษาวรรณคดีท้องถิ่น." ใน วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- บุญช่วย ศรีวิสต์. "เจ้าหอขอ." ใน ลื้อ : คนไทยในประเทศจีน (ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2). กรุงเทพฯ : ผดุงศึกษา,
2498.
- _____ "ลังกา 12 ไท." ใน ลื้อ : คนไทยในประเทศจีน (ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2). กรุงเทพฯ :
ผดุงศึกษา, 2498.

บุญช่วย ตรีสวัสดิ์. "วรรณคดีไทยลือ." ใน ลือ : คนไทยในประเทศจีน (ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2). กรุงเทพฯ : ผดุงศึกษา, 2498.

ประคอง นิมมานเหมินท์. "ย่าขวัญข้าว : ความสัมพันธ์ทางด้านวรรณกรรมและภาพสะท้อนการประนีประนอมของพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมในล้านนา เชียงตุงและสิบสองพันนา." ใน บทความเสนอการประชุมไทยศึกษานานาชาติครั้งที่ 6. 14-17 ตุลาคม 2539. เชียงใหม่, 2539.

_____ "วรรณกรรมไทจีนเปรียบเทียบกับวรรณกรรมล้านนา" ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องเชียงตุงเชียงตุง, จัดโดยมหาวิทยาลัยพายัพ, 2537.

_____ "วรรณกรรมไทดำ" วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 13 (กันยายน 2539) : หน้า 58-64.

_____ "ศิลปวัฒนธรรม 5 เชียง : แม่มุมทางวรรณกรรม." ใน เอกสารประกอบการสัมมนาศิลปวัฒนธรรม 5 เชียง. 1-3 มีนาคม 2537. เชียงราย : สถาบันราชภัฏเชียงราย, 2537.

_____ "สถานภาพการศึกษาคติชนของชนชาติไท : การศึกษาเบื้องต้น" การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538

ประเสริฐ ณ นคร. "กบป็นเดือน" วารสารภาษาและภาษาศาสตร์ 14, 1 (ก.ค.-ธ.ค.2538) : หน้า 1-4.

_____ "การสร้างโลกตามคติไทอาหม" ใน งานจารึกและประวัติศาสตร์ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2534 : 120-122

เบ็ลติเยร์, อนาคต, ผู้ปริวรรต. "อักษรและวรรณกรรมไทจีน." ใน เสวนาไทศึกษาชุดที่ 1. เชียงใหม่ : โครงการเสวนาไทศึกษา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537.

ผิวลาวัน ชิตาจันทร์, ผู้เขียน ; สมชาย นิลอาชี, ผู้แปล. "วรรณคดีอาณาจักรลาว ล้านช้างโดยสังเขป" วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม 12, 2 (ก.ค. - ธ.ค. 2537) : หน้า 48-76.

พ. สันตุสsek. "ชีวิต-วัฒนธรรม-ประเพณีของไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง)" วารสารวัฒนธรรมไทย 8, 6 (สิงหาคม 2511) . หน้า 38-42.

_____ "ชีวิต-วัฒนธรรม-ประเพณีของไทยทรงดำโซ่ง" วารสารวัฒนธรรมไทย 8, 7 (กันยายน 2511) : หน้า 51-56.

"พงศาวดารเมืองล้านช้าง". ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2506.

"พงศาวดารเหนือ" ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2506.

พาน ชี รือ, ผู้แปล. "ศิลปะและวรรณคดีพื้นบ้านของชาวจ้วง." ใน ชาวจ้วง. เชียงใหม่ : โครงการศึกษาชนชาติไท ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยพายัพ ร่วมกับศูนย์จ้วงศาสตร์ สภาสังคมศาสตร์ มณฑลกลางสี, 2539.

พานหงษ์, ผู้เขียน ; ผ่างอิงและทองแถม นาถจำนง, ผู้แปล. "ต้นกำเนิดและการเคลื่อนย้ายของชนชาติจ้วงและชนชาติไต (ในมุนนาน)" วารสารเมืองโบราณ 22, 1 (ม.ค. - มี.ค. 2539) : หน้า 9-22.

พุกาน, เจ. เอ็น., ผู้เขียน ; ปราณี วงษ์เทศ, ผู้แปล. "เทวดาและผีของชาวอาหม : แม่มุมหนึ่งของความเชื่อของชาวไท (ไต) โบราณ." ใน ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, 2530.

- รัตนพร เศรษฐกุล. "ประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุง." ใน เรื่องเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2537.
- รุ่งอรุณ ทิมขุนทดเถียร และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. "ผญา และนิทานชาวบ้าน." ใน รายงานการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ชาติพันธุ์ : ศึกษากรณีใหญ่ บ้านโพน
ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- ลมูล จันทน์หอม. "ภาษาและวรรณกรรมไทลื้อในสิบสองปันนา." ใน สิบสองปันนา. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536 : หน้า 63-80.
- "วรรณกรรมลาว : ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมไทย". ใน เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ เปิดโลกรวรรณกรรม
เพื่อนบ้าน(1). 22-23 กรกฎาคม 2540. กรุงเทพฯ : ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "ความเชื่อเรื่องแกนในไทยดำ : ศาสนาดั้งเดิมของคนไทย" วารสารเมืองโบราณ 17, 3
(ก.ค. - ก.ย. 2534) : หน้า 12-35.
- ศิริพร ณ ถลาง. "ตำนานข้าวในความเชื่อของชนชาติไท." ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการเรื่อง
"ชนชาติไทกับวัฒนธรรมข้าว." 1-2 สิงหาคม 2539. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539.
- _____. "เจ้าพารา-ปู่ขวัญข้าว : พุทธกับผีในระบบความเชื่อและศาสนาของคนไทเมืองขอนแก่น" ใน
คนไทได้คง : ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538, หน้า 109-123.
- สุกัญญา ภัทราชัย. "การปรับเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมให้เป็นพุทธ : การศึกษาจากวรรณคดีล้านช้าง"
วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 11, 1-2 : หน้า 76-88.
- _____. "การศึกษาเปรียบเทียบเพลงและการละเล่นพื้นบ้านภาคเหนือและภาคอีสาน." ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน
: กรณีอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2532.
- _____. "ชีวิตชาวบ้านในรูปแต้มอีสาน." ใน จิตรกรรมฝาผนังอีสาน. 2532.
- _____. "นิทานจากเมืองขอนแก่น." ใน หนังสือจังหวัดขอนแก่น ม.ป.ท. : ม.ป.ป.
- _____. "แบบโครงสร้างเพลงกล่อมเด็กภาคอีสาน." วารสารมนุษยศาสตร์ มข. 1, 3 (2523).
- _____. "มองวรรณคดีลาวผ่านลัทธิประวัติศาสตร์" วารสารศึกษาศาสตร์ มข. 13, 1 (2532)
- _____. "เรื่องราวที่ปรากฏในรูปแต้มอีสาน." ใน จิตรกรรมฝาผนังอีสาน. ขอนแก่น : โครงการสำรวจ
และถ่ายภาพจิตรกรรมฝาผนังอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- _____. "เรื่องอ้ายเล็กเก็ก : นิทานคนไทในเวียดนาม" วารสารภาษาและวรรณคดีไทย
9, 1 (พฤษภาคม 2535) : หน้า 75-76.
- _____. "อันเนื่องมาแต่พิธีกรรมผ่านกหัสดีลิงค์" วารสารเมืองโบราณ 16, 3 (ก.ค. - ก.ย. 2533)

- สุนันท์ อุดมเวช. "ผ้าไหมในเวียดนาม." ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "วัฒนธรรมชนชาติไท : สิบสองจุไท." 19 สิงหาคม 2537. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.
- สุมิตร ปิติพัฒน์. "ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ." ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "วัฒนธรรมชนชาติไท : สิบสองจุไท." 19 สิงหาคม 2537. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.
- _____. "ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ" วารสารเมืองโบราณ 17, 3 (ก.ค. - ก.ย. 2534) : หน้า 42-54.
- สุวรรณา เกรียงไกรเพชร. "ควายกับเสือ : นิทานในสังคมเกษตรกรรม" วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 3,3 (ธันวาคม 2529) : หน้า 57-64.
- ทนง ก้วนฉิม, ผู้เขียน ; พรพรรณ จันทโรนานนท์, ผู้แปล. "วรรณกรรมพื้นบ้านของจ้วงโดย สังเขป." ใน จ้วงแห่งมณฑลกว๋างสี : จีนหรือไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.
- หวัง ก้วเสียง "การสืบทอดและการพัฒนาของวรรณกรรมไทลื้อ" เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ หมายเลข 20 จัดโดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. "วรรณกรรมล้านนาไทย" ล้านนาไทย. อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสรณ์สามกษัตริย์. เชียงใหม่, 2526-3527.
- เอี่ยม ทองดี. "คติพื้นบ้านเกี่ยวกับข้าว." ใน ข้าว : วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : มติชน, 2538.
- Dhawat Poonotoke. "A Comparative Study of Isan and Lanna Thai Literature." In **Thai Literary Traditions**. Bangkok : Chulalongkorn University Press, 1995.
- Gogoi, Puspadhar. "Tai Literature." In **Tai of North-East India**. Assam : Chumphra, 1996.
- Grierson, G.A. "An Ahom Cosmogony" **Journal of the Royal Asiatic Society** 1904
- Milne, Leslie. "Shan Coumogony and The Creation," "Shan Folklore," In **Shans At Home** New York : Paragon Book Reprint Corp , 1970 (1910) : pp. 196-282.
- Pearm, B.R. "Three Shan Legends" **Journal of the Burma Research Society** Vol 22, part 1, 1932 : 23-34.
- Prakong Nimmanahaeminda. "Heroism and Epic Verse-Form : A Study From Lilit Yuan Phai and The Epic of Thao Cheung." In **Thai Literary Traditions**. Bangkok : Chulalongkorn University Press, 1995.
- Siraporn Nathalang. "Tai Creation Myths : Reflections of Tai Relations and Tai Cultures" **Tai Culture** 2, 1 (June 1997) : 56-66.
- Terwiel, B.J. "The Original of Mankind in Ahom Literature : towards a Contextual and Regional Analysis" บทความเสนอในงานสัมมนาเรื่อง "สังคมและวัฒนธรรมกลุ่มผู้พูดภาษาไต" มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 7-8 ธันวาคม 2534.

Zheng Peng. "Art and Literature of The Daile People in Jing Hong, Xihuangbanna, China." In
Proceeding of the 6th International Conference on Thai Studies. 14-17 October 1996.
Chiangmai, 1996.

วิทยานิพนธ์

- กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องศรัทธาบุญชัยฉบับต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- กัญญา บุรีรัตน์. สังคีตศิลป์ : การวิเคราะห์วิจารณ์เชิงประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- กิ่งแก้ว เพ็ชรราช. วิเคราะห์นิทานไทยพวนตำบลหาดเลี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- กุสุมา ชัยวินิตย์. ศาสนาชาวบ้านในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
ไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- เกษร สว่างวงศ์. การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางมมหมอบ ฉบับล้านนา อีสานและไทยลื้อ. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.
- โชมลี แสงจิตต์. การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง จันทผาต. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณ
กรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- คณิงชัย วิริยะสุนทร. การวิเคราะห์เรื่องขลุ่ยนางอ้วล้านนาท้องถิ่นอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
จารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.
- เกรียงวัลย์ ปัญญาณี. ตัวละครเอกแหวกขนบในวรรณกรรมอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิจารณ์. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2533.
- จันทิมา อัมฤทธิ์. การศึกษาเรื่องสุพรรณโมกขล้านนาท้องถิ่นอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
จารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.
- จารุวรรณ จันทรเกษ. แนวความคิดด้านค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- จิราวดี เงินแถบ. หงส์หิน : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.
- เจริญ มาลาโรจน์. วิเคราะห์วรรณกรรมไทยลื้อเรื่องคำขับลังกาสิบหัว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
จารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- แจ่มจันทร์ สุวรรณรงค์. วิเคราะห์วรรณกรรมกลอนอ่านประเภทนิทานของอีสาน. วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์. คำขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา-บัณฑิต สาขาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- ชัยณรงค์ โคตะนนท์. "อุดมคติเกี่ยวกับผู้นำในวรรณกรรมอีสานประเภทวรรณกรรมคำสอน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาส
ตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2533.

- ชำนาญ รอดเหตุภัย. **วรรณกรรมไทยลือ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย. ปรินิพนธ์การศึกษา**
มหบัณฑิต สาขาภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2517.
- ตฤพล ไชยสินธุ์. **ท้าวขี้ควายเงิน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย**
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- ดรรกา วรณวนิช. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องกำพร้าหมาดำ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา**
บัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- ดุสิตพันธุ์ พจี. **การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง ควายสามเขา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา**
และวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. **วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องเจ้าวิฑูรสอนหลานและพระลอสอนโลก.**
ปรินิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2519.
- ทรัพย์สิน ปกิระณะ. **นิทานชาวบ้านผู้ไทย : ศึกษากรณี กิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. ปรินิพนธ์**
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2538.
- ชนันท์ เกรษฐพันธ์. **การใช้เรื่องเล่าผีปู่และย่าแสะ : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวบ้านป่าจี้. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา**
มหบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิต-วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ธิดาเพ็ญ เข้มสว่าง. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่องธรรมปาละไม้เจ็ดคด. วิทยานิพนธ์**
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.
- นงลักษณ์ ชุนทวี. **การศึกษาคุณค่าวรรณกรรมอีสานเสี้ยวรสดี. ปรินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ มหาสารคาม, 2529.
- นฤมล เรืองรังษี. **คำเรียกขวัญลูกแก้ว : การศึกษาด้านรูปแบบและเนื้อหา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2532.
- นันทพร พวงแก้ว. **การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องพระรถเมรีฉบับต่าง ๆ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- นันทกรก ชันผง. **ลำซิ่ง : ลำกลอนแนวใหม่ของอีสาน. ปรินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา**
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537.
- นิตยา จันโสภาสกร. **สิบชาติ : การศึกษาเชิงวิจารณ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย**
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- นิตยา ภัคดีบัณฑิต. **มณีนกขัตติ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ปรินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**
สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- นิภา นิจุสมกิจ. **เปรียบเทียบวรรณคดีเรื่องท้าวสีฐาน (สุรน) ของภาคอีสานกับภาคต่าง ๆ ในประเทศไทยและภาษา**
มอญ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2524.

- ประกอบ กระแสชัย. **วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องพรหมจักร : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- ประกอบ นิมมานเหมินท์. **มหากาพย์เรื่องท้าวบาเจือง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- ปรียานุช อนุสุเรนทร์. **การศึกษาวิเคราะห์ดัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลเข้าพรรษาของล้านนา : กรณีศึกษาจาก 4 วัดในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- ผกา ปรีชาญาณ. **จำปาสีตัน : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทย อีสานและลาว.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.
- พจนีย์ เฟื่องเปลี่ยน. **การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องสุวรรณสังข์กุมาร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.
- พรทิพย์ สารปรัง. **นิทานพื้นบ้านบ้านมะค่า บ้านนาสีนวน บ้านท่าซอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2540.
- พรพิไล เทพคำ. **เพลงคำเมืองกับวัฒนธรรมชาวล้านนา : วิเคราะห์เนื้อหาเพลงคำเมือง ช่วงมกราคม-ธันวาคม 2537.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- พรรณี วันเพ็ญ. **การศึกษาเชิงพิจารณาวรรณกรรมอีสาน เรื่องหน้าผากไกลกะตัน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- พรสวรรค์ อัมมานนท์. **ตำนานแอ้งน้าน : การศึกษาเชิงวิจารณ์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- พระมหาภิรมย์ ถุ่มเพชร. **การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.
- พระมหาศรียนต์ รัตนพรหม. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องบัวระวงค์-หงส์อามาตย์** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.
- พิชัย ศรีภูไฟ. **สตรีในวรรณกรรมอีสาน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- ภิกขุณีย์ โชติกันตะ. **นิยายปรัมปราเรื่องแฉก : วิเคราะห์ความเชื่อตามพงศาวดารล้านช้าง.** วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา-มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- มณี พยอมยงค์. **วิเคราะห์และเปรียบเทียบมหากาพย์ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.

- มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา. การศึกษาวรรณกรรมคำว้าทางวิทยาคเหนือ. ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530.
- โมฬี ศรีแสนยงค์. การสร้างบทละครเรื่องชูลู-นางอ้ว โดยใช้นบละครพื้นทาง. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- ยุพิน สุวรรณฤทธิ์. การศึกษาเชิงวิเคราะห์ : วรรณกรรมลาวเรื่อง ไก่แก้ว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- เยาวลักษณ์ กิตติชัย. ความขัดแย้งในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-วิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- รณิ เลิศเลื่อมใส. ปริมปราคติโหลาหม. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2539.
- ระวีวรรณ อินทร์เทียม. เสียวสวาด : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- เรณู อรรถาเมศร์. โลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรม. ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- ธยาศรี หุ่นชนะเสวี. การศึกษาเชิงพิจารณาณิทานชาดกล้านนาไทยเรื่องกำกาดำ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2526.
- วรปฐมา คำหมู่. การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนางอุทรา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.
- วรมัย ภูลสวัสดิ์. วรรณกรรมมุขปาฐะชาวเงอ บ้านหุบโมก ตำบลเมืองคง อำเภอราริโส จังหวัดศรีสะเกษ. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- วรรณศักดิ์จิตร บุญเสริม. การวิเคราะห์วรรณกรรมท้าวฮุ่งหรือเจื่อง. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- วิจิตรา ขอนยาง. การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- วิญญู ผลสวัสดิ์. พิธีกรรมการเลี้ยงมีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536.
- กรชัย แสงสุข. พระเอกในวรรณกรรมคำว้อ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรม ล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.
- ศรีสุดา เอื้อนครินทร์. วรรณกรรมพื้นบ้านผู้ไทย ตำบลเรณู จังหวัดนครพนม. ปรินญานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.

- ศิริพร บางสุด. การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องพระกิดพระพาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.
- ศิริรัตน์ อาชนะ. สตรีในวรรณกรรมล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.
- ศิริวรรณ อ่อนเกตุ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องอลองเจ้าสามลอ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.
- ศิวาพร วัฒนรัตน์. การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง 'นางผมหอม' ฉบับล้านนากับฉบับอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2532.
- สงวน ศรีอรพิมพ์. ลำญอลยอยหัวดอนตาล. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- สดศรี ครนน้อย. การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง 'ก่ำกาดำ' ฉบับล้านนา อีสานและไทเขิน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- สมร เจนจิระ. วิเคราะห์ลำนานาภษิต. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2525
- สมศักดิ์ เล็งสาย. ชื่อบ้านนามเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรม เรื่องผาแดงนางไอ่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- สันทนา ทิพวงศ์. เครื่องดนตรีในวรรณกรรมอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535
- สันทนี อาบัวรัตน์. การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528. '
- สุกัญญา เป็นสุข. การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องแสงเมืองหลวงคำ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534.
- สุษฤติ เอี่ยมบุตรลบ. การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องพญาคันคาก. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.
- สุชาติพิทย์ สว่างผล. วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยยวนบ้านคลองน้ำไหล จังหวัดกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.
- สุนันท์ ศาสตราวหา. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกาฬะเกษ. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา-บัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- สุนทร วิมัทธ. ผญาของชาวยุไทย กิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2538.

- สุพรรณ ทองคล้าย. ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. สุพรรณและวัชรพล : การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- สุภณ สมจิตศรีบุญญา. โลกทัศน์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากหนังสือก้อม : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- สุภาพร รอดวรรณะ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องสินทอง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.
- สุริยรัตน์ หาญคำ. สุริวงศ์ วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2527.
- สุริยวรรณ เล็กตระกูล. การศึกษาชำระวรรณกรรมล้านนาเรื่องโคลงหงส์มาด้า. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- สุวิทย์ จิตรพลี. คัชนาม การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- เสนหา บุญรักษ์. วรรณกรรมคำวของภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.
- หทัยวรรณ ไชยะกุล. การสร้างมุขตลกในเรื่องชาขันของล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- อณูภา อัครปิยานนท์. การศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสาน จากต้นฉบับวัดกลางโคกคือ จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึก-ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- อรไท ผลดี. การศึกษาเชิงพิจารณาเนื้อหาชาดกล้านนาเรื่องขุมพูนราชแดงเขียว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.
- อรพรรณ ห่องสังวาลย์. วรรณกรรมนิทานพื้นบ้านอีสาน เรื่องจำปาสีต้น. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2538.
- อรัญจิต ชินช่วง. ภาพยนตร์เชิงบั้งไฟ : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- อำนวย อุ้นคำเมือง. วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่องโคลงมั่งหว่า. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.
- อิรวดี ไตลังคะ. การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำสอนพระยามังราย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

โอสถ บุตรมาศรี. ภาพสะท้อนของสังคมอีสานจากกลอนลำของหมอลำเคน ดาเหลา. ปรินิพนธ์นิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2538.

Koret, Peter. **Whispered So Softly It Resounds Through The Forest, Spoken So Loudly It Can
Hardly Be Heard ; The Art of Parallelism in Traditional Lao Literature** Thesis (Ph.D.
(Literature)), The University of London, 1994.

ภาคผนวก

ตัวอย่างสารบัญชของวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาวรรณกรรมในเชิงวรรณคดี

สารบัญ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง
“สุริวงศ์” วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ฃ
ABSTRACT	จ
กิตติกรรมประกาศ	ซ
สารบัญ	ฅ
สารบัญตาราง	ก
บทที่	
1. บทนำ	1
ความสำคัญของเรื่องที่วิจัย	1
ความมุ่งหมายในการวิจัย	12
สมมติฐานในการวิจัย	12
ขอบเขตของการวิจัย	13
วิธีการศึกษาวิจัย	15
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	16
ข้อตกลงเบื้องต้น	16
งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง	18
2. “สุริวงศ์” ประวัติความเป็นมาและเนื้อเรื่องโดยสังเขป	21
ภูมิหลังของวรรณกรรมเรื่องสุริวงศ์	21
ชื่อเรื่อง	30
สมัยที่แต่ง	31
ผู้แต่ง	35
จุดมุ่งหมายในการแต่ง	37
ความแพร่หลายของเรื่อง	38
เนื้อเรื่องโดยสังเขปสุริวงศ์ฉบับภาคอีสาน	44
สุริวงศ์ฉบับอุตร (ฉบับหลัก)	44
สุริวงศ์ฉบับขอนแก่น	53
สุริวงศ์ฉบับหล่มเก่า	56
สุริวงศ์ฉบับหล่มสัก	60
สุริวงศ์ฉบับนครพนม	61

บทที่	หน้า
ลักษณะร่วมของสุริวงศ์ฉบับภาคอีสานทั้ง 5 ฉบับ	66
เนื้อเรื่องโดยสังเขปสุริวงศ์ฉบับภาคเหนือ	66
สุริวงศ์ฉบับวัดภูค่า จังหวัดเชียงใหม่	66
ลักษณะร่วมกันของสุริวงศ์ฉบับหลักกับฉบับภาคเหนือ	71
ลักษณะต่างกันของสุริวงศ์ฉบับหลักกับฉบับภาคเหนือ	72
3. ลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธีที่ปรากฏในเรื่องสุริวงศ์ฉบับภาคอีสาน	79
ประวัติความเป็นมาของอักษรไทยน้อย	79
ลักษณะอักษรที่ปรากฏในเรื่องสุริวงศ์	89
รูปพยัญชนะ	89
รูปสระ	89
อักษรพิเศษ	104
เครื่องหมายต่างๆ	108
ตัวเลข	111
อักษรวิธีของอักษรไทยน้อย	112
การประสมอักษร	113
การใช้สระบางรูปที่ต่างจากอักษรวิธีของอักษรไทยปัจจุบัน	120
การใช้พยัญชนะบางรูปที่ต่างจากอักษรวิธีของอักษรไทย	120
วิธีเขียนพิเศษ	124
คำพิเศษ	124
ตัวอย่างการเขียนและการสะกดการันต์อักษรไทยน้อย	125
4 การวิเคราะห์เรื่องสุริวงศ์ในเชิงวรรณกรรม	130
ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง	130
มีโครงสร้างอย่างเป็นแบบแผน	131
มีการบรรยายหรือพรรณนาอย่างเข้าแบบ	138
ลักษณะคำประพันธ์	149
ลักษณะคำประพันธ์ในวรรณกรรมร้อยกรองของอีสาน	149
ลักษณะคำประพันธ์ที่ปรากฏในเรื่องสุริวงศ์	171
แก่นของเรื่อง	176
โครงเรื่อง	180
ฉาก	185

บทที่

หน้า

ฉากป่า 186

ฉากบ้านเมือง 190

ฉากห้องน้ำ 194

ฉากสมรภูมิ 196

ฉากบนสวรรค์ 197

ตัวละคร 198

แผนภูมิตัวละคร 199

จำแนกตัวละครตามลักษณะและพฤติกรรม 202

ลักษณะตัวละคร 229

กลวิธีในการประพันธ์ 233

กลวิธีในการดำเนินเรื่อง 233

กลวิธีในการใช้ภาษา 241

การประเมินคุณค่าทางวรรณศิลป์ 260

ศิลปะในการใช้ภาษา 261

รสวรรณคดี 288

5 การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสุริวงศ์เชิงสังคม 307

ค่านิยมของสังคม 309

ประเพณี 320

ความเชื่อ 370

ลักษณะสังคมและการปกครอง 387

คติธรรมและคำสั่งสอน 396

ศิลปะการดนตรีและธรรมชาติท้องถิ่น 398

6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ 435

บทสรุป 435

ข้อเสนอแนะ 439

บรรณานุกรม 440

ภาคผนวก ก. 455

ภาคผนวก ข. 463

ภาคผนวก ค. 481

อภิธานศัพท์ 485

ประวัติการศึกษา 536

สารบัญ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง

หงส์หิน : การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมอีสานและล้านนา

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ผ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract)	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่	
1. บทนำ	
ความสำคัญของเรื่องการวิจัย	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	4
สมมติฐานในการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
วิธีการศึกษาวิจัย	4
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
ข้อตกลงเบื้องต้น	7
แหล่งข้อมูล	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
2. ประวัติความเป็นมาเรื่องหงส์หินหรือหงส์ผาคำฉบับล้านนาและอีสาน	
โดยสังเขป	
ฉบับล้านนา	
ภูมิหลัง	11
ประวัติผู้แต่งและปีที่แต่ง	12
ลักษณะคำประพันธ์	14
ความแพร่หลายของเรื่อง	18
เนื้อเรื่องย่อ	20
ฉบับอีสาน	
ลักษณะคำประพันธ์	28
เนื้อเรื่องย่อ	30

บทที่	หน้า
3. ลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธีที่ปรากฏในเรื่องหงส์หินฉบับอีสาน	
ประวัติอักษรธรรมอีสาน	36
รูปพยัญชนะ	38
รูปสระ	46
รูปตัวเลข	50
รูปเครื่องหมายต่างๆ	51
อักษรวิธีพิเศษ	56
4. วิเคราะห์และเปรียบเทียบเรื่องหงส์หินในเชิงวรรณศิลป์	
ธรรมเนียมในการแต่ง	57
ลักษณะของเรื่อง	66
แก่นของเรื่อง	67
โครงเรื่อง	71
ตัวละคร	75
ฉาก	92
อนุภาคในเรื่องหงส์หิน	98
การประเมินค่าในเชิงสุนทรียภาพ	106
5. วิเคราะห์และเปรียบเทียบเรื่องหงส์หินในเชิงสังคม	
ความเชื่อ	132
ประเพณี	149
ค่านิยม	160
สภาพสังคม	166
หลักธรรมคำสอน	171
6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	177
บรรณานุกรม	179
ภาคผนวก ก.	183
ภาคผนวก ข.	188
ภาคผนวก ค.	193
ประวัติการศึกษา	226

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การประเมินสถานภาพไทศึกษา : คติชาวบ้านและวรรณกรรม” สำเร็จลงได้ด้วยการอนุเคราะห์จากผู้รู้หลายท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ประคอง นิยมานเหมินทร์ ผู้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อเสนอแนะต่างๆ อันทำให้งานวิจัยนี้ครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้น และขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์จาวรรณ ธรรมวัตร ผู้ช่วยเกื้อกูลให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายชื่อและบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, อาจารย์ชนันท์ เศรษฐพันธุ์ ผู้ช่วยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรายชื่อและบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ทางด้านล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, และคุณอัมพร อุไรขตมาศ ผู้ช่วยรวบรวมข้อมูลและวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับคติชนและวรรณกรรมชนชาติไทจากห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่างๆ ในส่วนกลาง นอกจากนั้นผู้วิจัยขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ผู้กรุณาให้หนังสือ *Tai of North-East India* และกรุณาแนะนำให้ไปสัมภาษณ์ คุณสมปอง ไตตุมแก่น ชาวไทเมา ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมไทใหญ่ ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณสมปอง ไตตุมแก่น ไว้ ณ ที่นี้ด้วย และขอขอบพระคุณ อาจารย์ยอนาโตล เบิลติเยร์ ที่ได้กรุณาให้ความรู้และมอบวรรณกรรมไทเงินให้หลายเล่ม

ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยเฉพาะ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช ที่เห็นคุณค่าของงานวิจัยทางด้านไทศึกษา และเห็นความสำคัญของข้อมูลทางด้านคติชาวบ้านและวรรณกรรม ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการที่ สกว. ได้สนับสนุนให้เกิดการประเมินสภาพและประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชาวบ้านและวรรณกรรมของชนชาติไทในครั้งนี้ จะเป็นก้าวหนึ่งที่จะนำไปสู่ความลุ่มลึกและกว้างขวางในการวิจัยวัฒนธรรมชนชาติไทต่อไปในอนาคต

ศิวพร ณ อดาส